

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУ ВІТЧИЗНЯНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У статті проведено дослідження питань банківського кредитування підприємств. В умовах фінансово-економічної кризи виникають і поглиблюються проблеми залучення кредитних ресурсів суб'єктами підприємницького сектору. Водночас загострюється проблема обмеженості кредитних ресурсів, які акумулюються фінансово-кредитними установами на потреби розширеного відтворення.

Ключові слова: кредитування, кредитні ресурси, фінансовий ризик, підприємство, мале підприємництво, позичковий відсоток, фінансова стійкість, прибуток.

Світова фінансова криза, що виникла у другій половині 2008 року, спричинила ряд проблем, які ставлять під загрозу існування та розвиток підприємств. Цьому питанню присвячена велика кількість публікацій [1, 7]. Водночас дослідження кризи в більшості випадків стосується вивчення кризових явищ на фінансовому ринку США [1]. Оскільки економічна криза в Україні не є суто фінансовою, постає проблема її комплексного дослідження з урахуванням особливостей національної економіки.

Серед низки проблем, викликаних фінансовою кризою, особливо актуальним є ускладнення залучення підприємствами кредитних ресурсів на потреби розширеного відтворення. Це підвищує ризик підприємницької діяльності, призводить до застарівання матеріально-технічної бази виробництва [3]. Зменшення обсягів виробництва та підвищення цін на промислову й споживчу продукцію погіршує умови існування всього суспільства.

Метою цього дослідження є з'ясування проблем залучення вітчизняними підприємствами кредитних ресурсів в умовах сучасної фінансово-економічної кризи. Оскільки підприємство є основною ланкою суспільного виробництва, питання його кредитування є важливим для існування не лише самого підприємства як окремого господарського суб'єкта, а й економіки всієї країни. У процесі дослідження застосовані методи наукової абстракції, індукції та дедукції, системного аналізу, та спостереження.

Кредитування є однією з умов, які визначають можливість нормального розвитку підприємства. Вільний доступ до кредитних ресурсів, їх помірна ціна полегшують функціонування підприємства, надають йому можливості до більш швидкого, порівняно з конкурентами, розвитку, є додатковим резервом стійкості в умовах невизначеності ринку. Обмеженість кредитування стримує розвиток підприємства, суттєво скорочує арсенал господарських дій, оскільки змушує підприємство використовувати лише власні ресурси. Необхідність збереження їх частини у вигляді страхового та резервного фондів, розподіл значної частини прибутку між власниками підприємства, традиційно високий рівень витрат, не пов'язаних з метою функціону-

Meaning of globalization and global projects were generalized, specific features of global project management were examined and dimensions of further global project management development were postulated.

Key words: globalization, global project, global project management.

вання підприємства, зменшує обсяг коштів, спрямованих на його оновлення й розвиток.

Найбільш впливовим чинником, що ускладнює можливість кредитування, є ціна кредиту. Якщо в першій половині 2008 р. відсоткова ставка для підприємств була в межах 3040 % річних, то останнім часом вона збільшилась удвічі. Зростання ціни кредиту призводить до збільшення витрат підприємства на його обслуговування і, відповідно, до зростання собівартості й ціни продукції та зменшення попиту на неї. При цьому скорочуються обсяги реалізації, суттєво зростає ймовірність збитковості господарської діяльності, зменшується фінансова стійкість підприємств, податкові надходження до бюджету. Сукупність цих явищ призвела до масового банкрутства підприємств, стала однією з причин зростання темпів інфляції та рівня безробіття. Іншим наслідком зростання кредитного відсотку є скорочення попиту на кредитні ресурси. З метою зниження фінансового ризику підприємства зменшують долю позичкового капіталу в загальному обсязі фінансових активів, що призводить до зменшення загального обсягу активів і, як наслідок, до скорочення обсягів виробництва і зниження темпів розвитку.

Постійна зміна курсу гривні та досить високі темпи інфляції призвели до того, що поширеною умовою кредитування стала можливість односторонньої зміни умов кредитування банком шляхом підвищення кредитного відсотка. Це ускладнює планування діяльності підприємства, змушує його змінювати цінову політику, додатково збільшує фінансовий ризик.

Особливістю кредитування в Україні є залежність суми кредиту від курсу долара США. Різке падіння курсу гривні в листопаді-грудні 2008 р. призвело до значного збільшення заборгованості підприємств перед банками через зростання як основної суми кредиту, так і відсотків по ньому. Регулювання курсу гривні з боку НБУ шляхом інтервенцій на валютному ринку не принесло бажаних результатів, оскільки продаж долара США за нижчим від ринкового курсом здійснювався не підприємствам та фізичним особам, яким валюта потрібна для повернення банківських кредитів, а комерційним банкам. Водночас куплену за відносно низьким курсом валюту комерційні банки відразу про-

давали за більш високим, що дозволило їм отримати більші прибутки порівняно з попередніми періодами. При цьому збільшення прибутковості банків не викликало полегшення умов кредитування. Це частково пояснюється скороченням пасивних операцій комерційних банків. Зростання середньорічних темпів інфляції до 22,5% разом з менш швидким зростанням депозитних відсотків призвели в більшості випадків до збитковості банківських депозитів громадян та підприємств внаслідок їх від'ємної реальної ставки [5]. Затримка з поверненням внесків та тимчасове припинення дострокового їх повернення наприкінці 2008 р. зменшили довіру до комерційних банків і, як наслідок, скоротились обсяги банківських внесків.

Залежність величини кредиту від курсу іноземної валюти банки пояснюють нестійкістю курсу гривні. Але такі заяви зменшують довіру населення та підприємств до національної валюти. Це спричиняє ажіотажний попит на валютному ринку, штучно завищує курс долара США, є однією з причин інфляції, призводить до збільшення заборгованості підприємств перед комерційними банками. Зменшується фінансова стійкість не лише позичальників, а й усіх підприємств, що у свою чергу обмежує можливості кредиторів, негативно впливає на рентабельність їх активно-пасивних операцій.

Особливістю економіки України є експортна орієнтація найбільш потужних галузей, особливо чорної металургії. Глобальність фінансової кризи спричинила зменшення попиту на їх продукцію, що викликало їх кризу. Вона перекинулася також на пов'язані галузі, які відповідно зменшили обсяги виробництва і опинилися перед загрозою неповернення кредитів. Водночас досить багато підприємств, особливо хімічної та нафтохімічної галузей імпортують сировину і залежать як від світових цін на неї, так і від курсу гривні до іноземних валют [4]. З підвищенням курсу долара вони мають переплачувати не лише за сировину, а й за взяті з метою її придбання банківські кредити. Зараз залежні від імпорту галузі знаходяться в критичному стані, багато підприємств повністю припинили виробництво.

Зменшується доступність кредитів. Комерційні банки намагаються мінімізувати ризик неповернення кредитів і ускладнюють умови їх отримання. Кредити видаються лише найбільш стійким і потужним підприємствам, інші (особливо малі) отримують лише більш дорогі кредити. Зменшується можливість обирати кредитора, оскільки банки віддають перевагу постійним клієнтам, а до нових ставляться з недовірою.

Скорочується також асортимент кредитних послуг. Ще рік тому банки конкурували за позичальника, пропонували в боротьбі за нього, крім привабливої ставки кредиту, широкий асортимент кредитних послуг. В умовах кризи, як правило, надають два-три найбільш прості види кредиту [6]. Суттєво скорочується револьверне та овердрафтне кредитування.

Порівняно з країнами Західної Європи та США в Україні рідше застосовується полегшення умов кредитування для "проблемних" позичальників. Відстрочка повернення кредиту можлива лише за умови збільшення застави кредиту та кредитного відсотка. У більшості випадків банки нараховують за затримку кредиту або відсотків пеню, яка додатково погіршує стан підприємств. Зниження ж відсотків за користування кредитом для підприємств в Україні практично не застосовується. Воно можливе лише в окремих випадках за

рахунок перенесення сплати відсотків на наступні періоди одночасно з непропорційним збільшенням суми сплати.

Банки вимагають страхувати ризик неповернення позички, що додатково підвищує ціну кредиту і робить його недоступним для вітчизняних підприємств. Також змінилася структура кредитного портфеля банку з огляду на термін кредитування. Перевага надається короткостроковим кредитам, видачі довгострокових кредитів банки намагаються уникати, пояснюючи це невизначеністю валютних курсів та ризиком банкрутства підприємства.

Якщо нещодавно за рахунок підвищеного кредитного відсотка банки пропонували незабезпечені кредити, то в теперішніх умовах переважна більшість кредитів видається під заставу. При цьому, як правило, вартість застави суттєво перевищує величину кредиту. Це обумовлено невисокою ліквідністю заставного майна. З урахуванням відносного падіння цін на нерухоме майно та скорочення попиту на споживчу та промислову продукцію в останні місяці реальна величина необхідної застави зросла приблизно вдвічі. При цьому зниження платоспроможності більшості підприємств викликає неможливість реалізації конфіскованого комерційними банками у разі неповернення кредитів заставного майна іншим господарюючим суб'єктам. Це призводить до його вилучення з процесу суспільного виробництва, "омертвіння", застарівання внаслідок фізичного та морального зносу. Підприємства, чие майно конфісковане, часто не мають змоги придбати йому заміну та припиняють свою діяльність. Банкрутство підприємств частково призводить до їх викупу банківськими установами. Це в деяких випадках дає змогу поновлювати їх діяльність, але має також негативні наслідки: по-перше, нерідко відбувається приплив іноземного капіталу, що збільшує залежність від нього економіки України; по-друге, концентрація капіталу зменшує конкуренцію, може призвести до інфляції.

Зменшується можливість отримання кредиту суб'єктами малого підприємництва. У більшості випадків їх майновий комплекс не має достатніх розмірів для забезпечення кредиту. Неможливість отримання кредиту без застави на сприятливих умовах стримує розвиток, зменшує гнучкість малого підприємства і його стійкість до змін зовнішнього економічного середовища.

Таким чином, можна констатувати збільшення наприкінці 2008 — початку 2009 рр. проблем підприємств, пов'язаних з отриманням, обслуговуванням та поверненням кредитів, що зумовлене зменшенням доступності кредитів та зростанням їхньої ціни. Зменшення обсягів кредитування, у свою чергу, зменшує фінансову стійкість підприємств, підвищує ризик банкрутства, робить проблемним економічне зростання як окремого підприємства, так і економіки всієї України.

В умовах переважання в промисловості зношеного устаткування та застарілих технологій державі слід, на наш погляд, з метою стимулювання оновлення виробництва та нагромадження фізичного капіталу підтримати і активізувати інвестиційне кредитування підприємств, направлене на модернізацію та підвищення ефективності існуючого виробництва.

Суттєвою перевагою інвестиційного кредитування є те, що право на об'єкт інвестування закріплене за позичальником. Крім того, після реалізації інвестиційного проекту та розрахунку з банком-кредитором банк не вправі заявляти про право на об'єкт як свою влас-

ність (виключення становить лише об'єкт інвестування, що є заставою. При невиконанні позичальником розрахунків за угодою він може бути привласненим банком). Необхідно зазначити, що збереження права власності на об'єкт інвестування, що фінансується шляхом кредитування, є важливою перевагою для підприємств-позичальників.

Висновки. Національні виробники для безперервного функціонування потребують ефективного залучення банківських кредитів. Ринкова нестабільність, кризовий стан позичальників потребують від кредиторів перегляду відсоткових ставок на користь позичальника, а не кредитора, відстрочення платежів, розширення асортименту кредитних послуг з метою підтримки вітчизняного промислового і сільськогосподарського виробництва, малого і середнього підприємництва.

Держава має залишатись активним учасником і регулятором перш за все інвестиційного, інноваційного кредитування.

Подальші дослідження слід направити на з'ясування взаємовигідного співробітництва шляхів розвитку вітчизняних кредиторів і позичальників з урахуванням антикризових заходів, прийнятих Кабінетом Міністрів України і досвіду постсоціалістичних країн Східної Європи.

УДК 330.322

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобров Є.А. Аналіз причин виникнення світової фінансової кризи та її вплив на економіку України / Є.А. Бобров // Фінанси України. – 2008. – № 12. — С. 33—43.
2. Вовчак О.Д. Податкові ризики в системі управління економічною безпекою підприємницьких структур України / О.Д. Вовчак, І.Г. Кеменяш // Фінанси України. — 2008. — № 11. — с. 31 — 46.
3. Куштим В.В. Ключові тенденції інноваційного розвитку реального сектору вітчизняної економіки / В.В. Куштим // Фінанси України. – 2008. – № 11. — с. 117 — 122.
4. Парнюк В.О. Кредитування та відображення зовнішньоторговельних операцій в Україні / В.О. Парнюк // Фінанси України. — 2006. - №12. — С. 40—50.
5. Фінкевич Т. Банк чи кредитна спілка? / Т. Фінкевич // Ого: регіональна щоденна газета. — Рівне, 2008. — №36/4 верес./ . — С. 10.
6. Уманців Ю.М. Глобальні фінансові виклики: світовий досвід та українські реалії / Ю.М. Уманців // Фінанси України. — 2009. – № 1. — с. 73 — 85.
7. Соціально-економічний розвиток України [Електронний ресурс] // <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Надійшла до редколегії 02.02.09 р.

І.Ю. Єпіфанова, здоб.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОПТИМІЗАЦІЇ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ВІННИЧЧИНИ

В статті розглянуто теоретичні основи джерел фінансування підприємств. Проаналізовано джерела фінансування підприємств Вінниччини та стан основних засобів як одного з критеріїв ефективності використання ресурсів. Розроблено пропозиції з покращення ресурсного забезпечення Вінниччини.

Ключові слова: інвестиції, власний капітал, залучений капітал, оптимізація

Реанімація промислових підприємств, вихід їх з кризового стану, підвищення конкурентоспроможності вимагають системного підходу до розробки та впровадження стратегічного управління, що першочергово стосується інвестиційної стратегії підприємства, ключовою категорією якої є

інвестиції. Акумуляуючи вітчизняний та іноземний капітал, забезпечуючи доступ до сучасних технологій і менеджменту інвестиції сприяють пожвавленню виробництва. В системі відтворення інвестиціям належить найважливіша роль у відновленні та збільшенні виробничих ресурсів, а, відповідно, і забезпеченні відповідних темпів економічного росту.

Особливо гостро питання інвестицій постає в період кризового стану економіки країни та в умовах трансформаційних змін за умов нездатності підприємств генерувати прибуток, який є одним з основних джерел інвестицій.

Джерелом інвестицій на підприємстві можуть виступати власні кошти підприємств у вигляді нероз-

In article theoretical bases of sources of financing of the enterprises are considered. Sources of financing of Vinnichchina's enterprises and a condition of the basic means as one of criteria of efficiency of use of resources are analysed. Offers from improvement of Vinnichchina's resource maintenance are developed.

Key words: investments, own capital, the involved capital, optimisation

поділеного прибутку та амортизаційних відрахувань та залучені кошти у вигляді кредитів та позик.

Кухта П.В. зазначає, що залежно від пріоритетів цільової структури капіталу вибір оптимального співвідношення джерел фінансування потребує одночасного врахування багатьох чинників, що в межах однієї методики виконати у повному обсязі є неможливим. Застосування у вітчизняній практиці методів оптимізації структури капіталу, що набули розповсюдження в зарубіжній практиці, є практично неможливим унаслідок нерозвиненості вітчизняного фондового ринку, оскільки вони базуються переважно на врахуванні реакції ринку на зміну фінансового левериджу підприємства [5, с. 5]. Довбня С.Б., Ковзель К.А. зазначають, що для здійснення оптимізації структури капіталу можуть застосовуватись методи, що базуються на механізмі фінансового важеля [3, с.135]. Такої ж думки додержується Соколов С.А., який зазначає, що ефект фінансового левериджу має компенсувати податкові виплати та одночасно забезпечити максимально